

öldü. İyi bir hattat olan Cemil el-Azm yazma eserlere çok meraklıydı. Aynı zamanda bunların ticaretini de yapıyordu.

Eserleri. Cemil el-Azm'in yarım kalmış çeşitli edebî çalışmaları dışındaki önemli eserleri şunlardır: 1. *Ukûdül-cevher fi terâcimi men lehüm hamsüne taş-nifen fe-mi' e fe-ekşer*. Müslüman ve antik Yunan bilginlerinden kırk âlimin biyografisini ve alfabetik olarak eserlerini ihtiva eden iki ciltten ibaret bu kitabın I. cildi Beyrut'ta basılmıştır (1326). Daha hacimli olan II. cildi ise henüz yayımlanmamıştır. 2. *Tercemetü 'Osmân Bâşâ el-Gâzî* (İstanbul 1315). Gazi Osman Paşa hakkında bir monografidir. 3. *es-Sırrül-maşûn zeylû Keşfi'z-zunûn*. Müellif bu esere *el-İstâr anil-'ulûm ve'l-esfâr* adıyla yazdığı 1000 sayfalık mukaddimede muhtelif ilimler, ünlü yazarlar ve eserleri hakkında bilgi vermiştir. Mukaddimeyi *el-Beşâ'ir*'in 7 ve 8. sayılarında yayımlamaya başlamış, fakat derginin kapanması üzerine devamı neşredilmemiştir. 4. *Tefricü's-şidde fi taşîri'l-Bürde* (İstanbul 1313). Bûsîrî'nin tanınmış *Kaşidetül-bürde*'sinin şerhidir. 5. *el-Mâzî ve'l-hâl*. Kânûn-ı Esâsî'nin ilânından sonra Osmanlı idaresindeki halklara dair yazdığı bir risâledir (1326).

Cemil el-Azm şu eserleri de neşre hazırlamıştır: *Tahbîrül-muvaşşîn fi't-tâ'bir bi's-sîn ve's-şîn*. Firûzâbâdî'nin dil ile ilgili bu eserinin bir kısmını *el-Beşâ'ir*'de yayımlamış, daha sonra tamamını kitap halinde neşretmiştir. *Halku'l-insân*. Ebû'l-Hasan Saîd b. Hibetullah'ın (ö. 495/1101) tıbbâ dair olan bu eserinin bir kısmını *el-Beşâ'ir*'de yayımladıktan sonra tamamını kitap halinde neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, II, 1341-1342; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 427-428; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 161; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 138-139; Abdülkâdir Ayyaş, *Mu'cemü'l-mü'ellifine's-Sûriyyîn fi'l-kami'l-işrin*, Dimaşk 1405/1985, s. 357; Muhammed Abdüllatif Sâlih el-Ferfûr, *A'lâmü Dimaşk*, Dimaşk 1408/1987, s. 64-65; İsmâ İskender el-Ma'lûf, "el-Merhûm Cemil Bek el-'Azîm", *MMİAdm*, XIV/1 (1936), s. 56-61.

AZMİ YÜKSEL

CEMİL BEY, Tanbûrî

(ö. 1916)

Ünlü Türk virtüozu ve bestekârı.

İstanbul'da Molla Gürânî semtinde doğdu. Babası eski İskodra vali muavini ve Beyoğlu Ceza Mahkemesi üyelerinden Mehmed Tefvik Bey, annesi Zihni-

yâr Hanım'dır. Doğumuyla ilgili olarak oğlu Mesut Cemil 1873 yılını, İbnülemin ve Rauf Yektâ 9 Mayıs 1871 tarihini vermekte, Başbakanlık sicil defterlerindeki hal tercümesinde ise 17 Eylül 1872 tarihi görülmektedir.

Üç yaşında iken babasının vefatı üzerine amcası Refik Bey'in himayesi altında ilk öğrenimini mahalle mektebinde tamamladı. Rüşdiyeden sonra birer yıl Hamidiye Ticaret Mektebi ile Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne'de okudu, ancak ikisini de bitiremedi. Ayrıca özel hocalardan Fransızca dersi aldı. Müsikideki ilk bilgilerini bu sıralarda ağabeyi Ahmed Bey'den edindi. Kemânî Aleksan Ağa'dan Hamparsum ve Batı notasını öğrendi. On beş yaşında iken tanbura başladı ve iki yıl gibi kısa bir sürede kendini tanıtmayı başardı. Bu arada Tanbûrî Ali Efendi ile tanıştı; ondan genel müsiği bilgileriyle klasik mektebin esas karakterine ait incelikleri öğrendi. Yirmi yaşına doğru kemençe, lavta ve viyolonselde de virtüozluğunu kabul ettirdi. 19 Ekim 1892'de Bâbiâli Tercüme Kalemi'nde mülâzım olarak göreve başladiysa da bu çok kısa sürdü, 2 Kasım'da Hariciye Nezâreti Umûr-ı Şehbenderî Kalemi kâtipliğine geçti. Daha sonra bu görevde başkâtipliğe yükseldi ve kendisine II. Abdülhamid tarafından ikinci rütbe Mecidî nişanı verildi. II. Meşrutiyet'ten sonra Hariciye'deki görevinden kendi isteğiyle ayrıldı ve 1912'de açılan Dârü'lbedâyî'nin müsiği bölümünde bir müddet hocalık yaptı. Oğlu Mesut Cemil'in bildirdiğine göre 28 Temmuz, İbnülemin'e göre ise 5 Ağustos 1916 tarihinde Aksaray'daki evinde vefat etti ve Merkezefendi Mezarlığı'na defnedildi. Ancak bugün mezarının yeri bilinmemektedir.

Eline aldığı herhangi bir sazı kısa bir müddet sonra çalabilmesiyle tanınan ve

Tanbûrî
Cemil Bey

Türk müsiği tarihinin en büyük tanbur virtüozlarından olan Cemil Bey besteciliği, icracılığı ve teknik katkılarıyla Türk müsikisine büyük eserler sunan bir sanatçıdır. Uygulanan teknikle elde edilen değişik icra biçimleri onu çok ilgilendirmiş ve saza âdeta bir kişilik kazandırmıştır. Resmî görevinden ayrıldıktan sonra kendini tamamen müsikiye vermiş, kimseden düzenli bir şekilde ders almasına rağmen tanbur, lavta, kemençe, ud ve viyolonsel aynı derecede maharetle çalmıştır. Zamanın tanbur tavrını temelinden değiştirerek daha hareketli, canlı bir üslûp ortaya koymuş ve bu hususta Türk müsikisinde yeni bir çığır açmıştır. Bu arada tanburu bazan viyolonsel gibi kemençe yayı ile çaldığı gibi lavtayı da tanbur tekniğiyle çalarak bu saza daha ince bir üslûp getirmiştir. Eskiden sadece kaba sazda kullanılan kemençeyi ince sazda da kullanılabilecek bir icra düzeyine kavuşturan Kemençeci Vasil'in (Vasilaki) taksim ve peşrev tavrından çok faydalanmış, onunla birlikte bu sazın iki klasik virtüozundan biri olmuştur. Notalarını genellikle Hamparsum ile yazar ve Türk müsikisi nağmelerinin tesbit ve muhafazası hususunda Hamparsum notasının Batı notasına nisbetle daha değerli olduğunu söylerdi.

Cemil Bey, ilk defa duyduğu bir eseri hemen ezberine alabilecek derecede hassas bir kulağa sahipti. Bestelediği saz eserleri ve sözlü eserlerle devrinin önemli üstatları arasında yer almış, taksimleriyle de büyük bir bestekâr olarak Türk müsikisinde bu formu ihya edip ona müstakil bir hüviyet kazandırmıştır. Kovanlara ve taş plaklara doldurduğu taksimler, gerek teknik gerek perde ve aralıklardaki müzikalite bakımından kendinden sonraki sâzendelere örnek teşkil etmiştir. O zamana kadar çok az sayıda sanatçıda görülen, yepyeni öğelerden kurulu müsiği cümleleriyle ve büyük bir ustalıkla çeşitli sazlarla meydana getirdiği müsiği, dönemin en dikkate değer eserleridir. Onun için "geleneğin dışına taşmış, kabına sığmayan bir sanatkâr" denilebilir.

Peşrev, saz semâisi, longa, oyun havası ve şarkı formunda kırka yakın eser besteleyen ve sahip olduğu romantik ruh yapısı bütün eserlerinde hissedilen Cemil Bey'in, Türk müsikisinin bu formlardaki seçkin eserlerinden olan peşrev

ve saz semâileri içerisinde en ünlüleri sedd-i araban ve ferahfezâ saz semâileridir.

Cemil Bey Batı müzikisiyle de ilgilenmiş, bu ilgisi sarayda Burhâneddin Efendi, Abdürrahim Efendi, Tefvik Efendi gibi şehzadeler, Şerif Ali Haydar Paşazâde Damad Mecid Bey ve kardeşi Şerif Muhittin (Targan) beyler vasıtasıyla devam etmiştir. Ayrıca Godowski ve Hegey gibi ünlü piyano virtüozları ile tanışmıştır. Beraberce meşke katıldığı ve konserlere iştirak ettiği müzikînişinların bazıları şunlardır: Kanûnî Hacı Ârif Bey, Giriftzen Âsım Bey, Mûsâ Süreyyâ Bey, Üdî Nevres, Kadı Fuad Efendi, Tanbûrî Tahsin Bey, Kemânî ve Tanbûrî Ömer Bey, Hânende Hâfız Osman Efendi, Hâfız Mustafa Efendi, Kaşyarık Hüsameddin Bey.

Cemil Bey'in bestekârlığı ve icracılığı yanında müzikîyle ilgili telif eserleri de vardır. *Sabah* gazetesinin 14 Kânunusânî 1315; 3, 26 Şubat ve 11 Mart 1316 tarihli nüshalarında "Müzikde Âhenk", "Şarkı Mecmuaları ve Müsiki Kitapları", "İşârât-ı Tezyîniyye", "Şark Müsikisi Makamlarına Mahsus İşaretler" başlıkları altında makaleleri yayımlanmıştır. *Kâmûs-ı Müsiki ve Kemeñçe Metodu* adlı eserleri başlangıç bölümlerinde kalmıştır. Onun bu sahadaki en önemli telifi, Türk müzikisi nazariyatına dair *Rehber-i Müsiki* adlı eseridir (İstanbul 1318, 1321, 1341). Cemil Bey'in nota yayımcılığı alanında da bazı çalışmaları vardır. Tarih kayıtları bulunmayan bu büyük boy nota serisi, dört ve altı sayfalı olarak devam etmiştir. Ayrıca Fransızca'dan yaptığı neşredilmemiş iki roman tercümesi vardır. Mesut Cemil'in, *Tanburî Cemil'in Hayatı* adıyla yazdığı ve ilmî bir incelemeden çok edebî bir biyografi olan eser, *Vakit* gazetesinde tefrika edildikten sonra bazı değişiklikler ve ilâvelerle yayımlanmıştır (Ankara 1947).

Cemil Bey birçok talebe yetiştirmiştir. Bunların arasında Refik Fersan ve hanımı Fâhire Fersan, Fâize Ergin, Resam Tahsin Bey, Sanie Burhan Cahit Hanım, bestekâr Rahmi Bey'in kızı Nâhîde Hanım, Şemseddin Ziyâ Bey'in kızı Sâtiâ Hanım, Ziyâ Hüznî Bey ve kızı Müzeyyen Hüznî Hanım, Bâb-ı Meşihat Mek-tûbî Kalemî mümeyyizlerinden Kadı Fuad Bey, ablasının oğlu Hikmet Bey, Âtîf Esenbel ve Murat Öztoprak sayılabilir. Talebelerinden üslûbunu en iyi benimseyen tanburîler ise Hikmet Bey ile Fuad Bey olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Perteve Demirhan, *Musiki Düşüncelerim*, İstanbul 1946, s. 28-32; Semih Mümtaz, *Canlı Tarihler*, İstanbul 1946, s. 64-68, 89-91; Mesud Cemil, *Tanburî Cemil'in Hayatı*, Ankara 1947; a.m.f., "Tanıdığım Musikişinaslar", *MM*, sy. 260 (1970), s. 21; Vecdi Seyhun, *Santârî Edhem Bey, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1948, s. 13; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 116-118; Mustafa Rona, *Elli Yıllık Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 168-170; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi-Derleme*, Ankara, ts. (TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları), II, 71-83; Rauf Yektâ, "Tanbûrî Cemil Bey, I-III", *Tefstr-i Ef-kâr* (daha sonra *Tasvir-i Ef-kâr*), İstanbul 7, 15, 24 Ağustos 1916; "Tanbûrî Cemil (Tanburî Cemil'e Dair Oğlu Mesud Cemil'le Yapılan Bir Konuşma)", *Yarın*, İstanbul 12 Kânunusânî 1338/1922, s. 8, 10-11, 13; Musâ Süreyyâ, "Tanbûrî Cemil Bey", *Dârüelhân Mecmuası*, sy. 1, İstanbul 1340/1924, s. 18-23; Şerif Sait Ceren, "Tanburî Cemil", *Radıyo Mecmuası*, sy. 11, Ankara 1942, s. 4-5; Sermet Muhtar Alus, "Geçen Günlerin Hususi Sazendelerinden", *TMD*, sy. 12, İstanbul 1948, s. 10; Sadı İşılay, "Tanburî Cemil Bey ve Alman İmparatoru Vilhelm", a.e., sy. 23 (1949), s. 6; "Arşiv Vesikaları-Başbakanlık Arşivi", *MM*, sy. 249 (1969), s. 9; İsmail Bahâ Süreşan, "54. Ölüm Yılı Münasabetiyle Tanbûrî Cemil Bey'e Dair", *Musikî ve Nöta Dergisi*, sy. 10, İstanbul 1970, s. 4-5; Etem Ruhi Üngör, "Türk Musikisinde Nöta Yayımcılığı Yayınlar-Yayımcılar", *MM*, sy. 337 (1977), s. 13; Süleyman Seyfi Öğün, "Tanburî Cemil'in Virtüözitesi", *Dergâh*, III/26, İstanbul 1992, s. 17-18; III/27 (1992), s. 16-17; Bülent Aksoy, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Müsiki ve Batılılaşma", *TCTA*, V, 1232; Öztuna, *BTMA*, I, 177-182.

 NURİ ÖZCAN

CEMİL EFENDİ, Şekerci

(1867-1928)

Türk bestekârı ve ud icracısı.

Asıl adı Ahmed Cemil'dir. İstanbul'da doğdu ve hayatının büyük bir kısmını burada geçirdi. Babası Şehzade Camii başımamlarından Hasan Tâhir Efendi, annesi Ayşe Sıdika Hanım'dır. Küçük yaşta hâfız oldu. On üç yaşında babasını kaybedince bir antikacının yanında, daha sonra da bir şeker imalâthesinde çıraklık yaptı.

Bu yaşlarda sesinin güzelliğiyle dik-katı çeken Ahmed Cemil'in müzikde hocaları sultan mâbeyincisi Üdî Basri Bey ile ünlü hânende Enderunlu (Kel) Ali Bey'dir. İki yıldan fazla bir süre ders aldı. Ali Bey'in onun müsikî hayatında önemli bir yeri vardır. Şehzadebaşı'nda açtığı şekerci dükkânı da bilhassa devlet adamlarının sıkça uğradığı bir yer olmuştur.

On altı yaşında iken Sultan II. Abdülhamid'in kız kardeşlerinden Mediha Sultan'ın dairesine imam oldu. Daha sonra onun vasıtasıyla 1898'de Müzik-i Hümayun'un Türk müsikisi kısmına ud sanat-kârı ve hocası olarak alındı; bu göreve 1911'de kendi isteğiyle emekli oluncaya kadar devam etti.

1912'de Hidiv II. Abbas Hilmi Paşa'nın daveti üzerine Mısır'a gitti. Kahire'de hâ-

Tanbûrî Cemil Bey'in Mûsâ Süreyyâ Bey'e yazdığı bir mektubun metni (*Dârüelhân Mecmuası*, sy. 1, İstanbul 1340/1924, s. 21-23)

